

Öreg székely levelei

konstrukciója során felhasznált adatokat és az azokból levonható következtetéseket ismertette, másrészt az ilyenkor felmerülő kérdésekre igyekezett megtalálni a megfelelő válaszokat.

Remélhetően ez a rekonstrukció, a rendelkezésre álló nagyon kevés adat alapján, a lehető legpontosabb képét adja vissza annak a római katonai fürdőnek, amely egykor Székelyudvarhely területén állott több mint 1800 évvel ezelőtt.

Veres Péter

A rajzok és animációk a szerző munkái. Ezúton köszönöm Porsche Lászlónak a számítástechnika terén nyújtott segítséget.

Válogatott bibliográfia:

- Jakab Elek: *Budvári és Budvár környéki leletek*. In: Archeológiai Értesítő, 1894, 17. sz. 214-215.
- Téglás Gábor: *A székely-udvarhelyi római castrum és annak katonai fürdője*. In: Erdélyi Múzeum, 14. köt. 5. füzet, 1897. 257.
- Szeles János: *Székelyudvarhely története*. In: Erdélyi Múzeum, 15. köt. 7. füzet, 1898. 391.
- F. Haverfield: *Roman Britain in 1914*. London, 1915.
- Ürögdi György: *A régi Róma*. Budapest, 1963.
- Goos Carl: *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*. Hermannstadt, 1876.
- J. P. Adam: *L'arte di costruire presso i Romani, materiali e tecniche*. Milano, 1988.
- Vámosy Ferenc – F. Vámosy Erzsébet: *Az építészeti kultúra Magyarországon*. <http://www.scitech.mtesz.hu/07vamosy/vamosy1.htm>
- Paulovics István: *Dacia keleti határvonala és az úgynevezett „Dák”-ezüstkincsek kérdése*. Kolozsvár, 1944.
- Nyárádi Zsolt: *Város a város alatt. Fejezetek Székelyudvarhely római kori történetéből*. Megjelenés előtt.
- Seneca: *Erkölcsei levelek*. Fordította Kurucz Ágnes. Budapest, 2001. 56. levél.

Fontosabb linkek:

- <http://www.pbs.org/wgbh/nova/lostempire/roman/builds13.html>
- http://courses.washington.edu/uwtgeo06/papers/AlisonCrouch_Paper.htm
- http://www.dmu.ac.uk/faculties/art_and_design/associates/radford-group/research-projects/merlin-works-roman-baths-reconstruction.jsp
- http://www.mariamilani.com/ancient_rome/roman_baths.htm
- <http://www.mediterranees.net/civilisation/Rich/Articles/Loisirs/Bains/index.html>
- <http://www.falcoholes.co.uk/facts/multi-mediabath.html>

Animációk:

- <http://www.youtube.com/watch?v=jQWKRtzf-Fc>
- <http://www.youtube.com/watch?v=H2qAhZ0Ljys>
- <http://www.youtube.com/watch?v=6ZFBpMkFuF8>

Tompa László költő Betfalván (1883. december 14-én) született, de életének nagy részét Székelyudvarhelyen élte le. Tompa több erdélyi lap munkatársa volt, 1919-től 1944-ig a Székely Közélet című helyi hetilapot szerkesztette.

Ebben az időszakban a lapot kiadó és előállító nyomdai részvénytársaság művezetője és így a lap tördelője egy Sárosy Károly nevű nyomdász volt. Sárosy a szerkesztőnek címzett levelek, majd tárcanovellaszerű írások formájában közölni kezdett a lapban egy *öreg székely* aláírással. Olyan írások voltak ezek, melyek iskoláskorára, katonakorára, Budapesten töltött kezdő nyomdász éveire vonatkoztak, vagy valamely a világban történt esemény kapcsán fogalmazódtak meg benne. Idővel e kis írásokból egy kötetnyi gyűjt össze, így 1928-ban napvilágot láthatott *Öreg székely levelei. Tárcák* címen a Tompa Lászlónak ajánlott kötet.

Mivel Sárosy udvarhelyi lakos volt, emlékei, a vele történt események többsége a városhoz és környékéhez kapcsolódnak, a vidék életének aprócska részleteit örökítik meg.

Sárosy kötetéből, mely Róth András Lajos történész-könyvtáros jóvoltából teljességében olvasható a világhálón, közlünk egy rövidke részletet, mely 1924-ben íródott.

Egy 40 éves találkozóhoz

(Visszaemlékezés a régi 82-esekre)

A régi 82. császári és királyi gyalogezred négy zászlóalját Udvarhely és Csík vármegyéből sorozták. A káder Székelyudvarhelyen volt, itt szerelték fel az újoncokat. Október elseje tehát rendesen mozgalmas volt: a vidék csak úgy öntötte a városba a sok újoncot. Azonban innen három zászlóaljnyi újonc rendesen más állomásba ment, mert tudni kell, hogy itt helyben csak egy zászlóalj volt. Akkoriban felváltva Szeben, Trieszt, Bosznia, Brassó voltak azok a városok, melyek utcáin a 82-es bakák feszes tartással igyekeztek a különféle nemzetek leányai előtt tetszelegni. 82-es voltukra a legénység, de még a tisztek is rátartiak voltak. Színmagyar ezred lévén, a németül tudó legénységben nagy hiány

volt, s azt rendesen más ezredből kommandírozták a szükséges irodai szolgálatra. Most, hogy a 40 éves találkozó Székelykeresztúron az öreg bajtársak összejönnek, talán nem lesz érdektelen egy kis visszapillantást vetni a múltba, és megeleveníteni az egy emberöltővel ezelőtti katonaéletet. Ezen élet végeredményében nevelő hatással volt a legénység legnagyobb részére: a szolgálati idő letelte után hazakerülve, sokból községének értelmes, higgadt vezető embere lett. A fegyelmelés imponáló, a bajtársi élet kedves volt. A tisztek, altisztek legnagyobb részét tekintélynek örvendtek, s nem egy népszerűvé vált eset mutatja a keserves-víg katonaélet humorát, a művelődés iskolájába került székely legénység önkéntelen ötletességét. Sok nehézséget okozott a legénységnek a német, vagyis a hivatalos nyelv nem tudása. S ha jelentkezés alkalmával vagy kéréssel a legény kihallgatásra állott, ritka volt, hogy a német nyelv elferdítése derűtséget ne keltett volna a tisztek körében is.

Nagy derűtséget keltett az alábbi eset is, mely, hogy melyik magyar ezrednél történt, arra e sorok írója már nem bír visszaemlékezni, de hőse szintén németül nem tudó katona volt. József főherceg „inspicirungot” [inspicierung – szemle, ellenőrzés] tartott az Alföldön. Mikor a nagy vezérkarral a front előtt elhaladt, sok emberhez

Székelykeresztúr régi képeslapon

intézett kérdést egy és más dologról. Egyik szakasznál egy élénk képű cigány legény bátran nézett a főherceg szemei közé. A főherceg megállott a cigány baka előtt s kérdést intézett hozzá: – Meg tudnád mondani, hogy hívják a General Inspectort?

A legény egy szuszra mondja a következőket: – Seine keine erc perc hoc an halbrex! (Seine kaiserliche und königliche Hoheit Erzherzog Albrecht. – Császári és Királyi Ófelsége Albert Főherceg.) A főherceg elmosolyodott, zsebébe nyúlt s vadonatúj tallért nyomott a másképpen bátor és kifogástalan magatartású legény markába.

Akik 1888 tavaszán a Triesztben állomásozó 82-eseknél szolgáltak, szintén egy ilyen „inspicirung” alkalomával a következő esetnek voltak tanúi, mely eset a német nyelv nem valami rokonszenves volta miatt a magyar bakának igen jól esett. Akkoriban az ezred parancsnoka: Csebulsz Edler von Csebuly. Ritka jó ember volt, a legénység rajongott érte, szeretettel tartott fegyelmet az ezredben. Magyar beszédét élvezet volt hallgatni, dicsőségére vált volna még a legékesebb szónoknak is, mikor az ezred élén megállva, szólt a legénységhez. Vezetése alatt az inspicirung fényesen sikerült. A nagy kaszányában a 82-esek 4-ik zászlóalján kívül az olaszok és szlovákok közül regrutálódott 97-esek egy zászlóalja is lakott. Második nap ők jöttek inspicirungra. Jelen sorok írója éppen a főörtség parancsnoka volt, így alkalma volt e szemlét elejétől végignézni. A 97-esek parádeban

vonultak ki a hatalmas gyakorlóterre, mely a kaszánya hátsó részén volt. A főörseget a 82-esek tizenhatodik százada adta. Reggel 7 órakor fölhangzott a „geverheraus!” [Gewehr heraus! – Fegyverbe! Fegyvert elő!] Az örség tisztelgett. Ismeretlen divizionárius állott meg a parancsnok előtt:

– Abtréten [abtreten – oszolj, lelépni]! – parancsolta a hatalmas úr, s tovább is állva maradván, a legénységgel beszédbe elegyedett.

– Maguk magyarok? – kérdezte többek között.

A kapott felelet után megdicsérte a székely fiúkat, s a szokásos tallér a posztnak kijárt, amiért oly hatalmas „geverheraus!” kiáltott, amelyet ő sem hallott még. (A legényt Fodornak hívták, jelenleg a városnál utcaseprő.) Azután az örség parancsnokától a brigádiroda után érdeklődött, ez feszes tartással kalauzolta föl az emeletre, s megint egy tallér volt a jutalom. (Aznap az örség a fagyalt- s a limonádé-fogyasztásból rekordot teremtett.) Hanem az olaszok izzadtak az inspicirung alatt. A zászlóaljat rajvonalba parancsolta a divizionárius. Fölfelldni – knitt! nieder! – hangzott keményen, s még az ezredest is, kit lováról leparancsolt, letérdeltette a sárba: – Hisz' meglövi az ellenség, ezredes úr, ha mutatja magát! – kiáltotta csengőn, magyarul, amit aztán németül is megismételt. A divizionárius valószínűleg a herceg Lobkowitz verő, híres Mádi Kovács volt. [Mádi Kovács György (1840–1901) táborszernagy, ki egy balassagyarmati hadgyakorlaton 1894-ben győzelmet aratott Lobkowitz Rudolf hadtestparancsnok

serege felett.] Tisztjeink, meg legénységünk is hetekig tárgyalták a nagy magyar katonát, ki a gyakorlat alkalmával az osztrák hagyományos copfot, „snájdigságot” illetően magatartással cibálta meg.

Jó menázsi, finom kenyér és naponta 6 krajcár volt a zsold. Csütörtökön és vasárnap a húson és húslevesen kívül a nevezetes kóttes palacsinta járta, lekvárral töltve, melyet az olasz katonák csakhamar átvettek: megtanulván készítési módját. Egy évig volt az ezred 3 zászlóalja Triesztben, ahonnan az őszi gyakorlatok után ment Boszniába: két zászlóalj Szarajevóba, egy pedig Podrománián és Rogaticán [Podromanija, Rogatica – helységek Bosznia-Hercegovina területén] helyezkedett el. Jobb dolga a 82-eseknek soha nem volt, mint éppen Boszniában, s akik onnan kerültek haza: még ma is szeretettel gondolnak a bosnyákokra, kik a székely fiúkat szintén rokonszenvesen emlegetik! Verni a legénységet tilos volt, igaz, erre nem is igen adott okot, ami szeretettel, emberségesen fegyelmezett voltánál fogva érthető is volt. A büntetések kiszabása és végrehajtása is többnyire tapintattal történt: ha altiszt volt a soron, az irodába rendelte parancsnoka, és nem a legénység előtt büntette vagy dorgálta meg. Az ezred akkori legénysége még ma is visszaemlékszik a trieszti parádékra, mikor a fehér waffenrockot [Waffenrock – katonazubbony] előző nap „farbázni” adták ki, s amelyben elképzeltetlen szép látványt nyújtott, mikor az olasz város utcáin délcegen marsírozott végig...

Azok pedig, kik jelenben e 40 éves találkozáson barátságos időtöltésre jönnek össze, lehetetlen, hogy kedvesen ne gondolnának vissza a múltra és különösen a gyönyörű, székelyek által ritkán látott szép vidékekre, melyeket, ha katonák nem lettek volna, talán drága pénzen sem volt volna alkalmuk látni, mert hisz nagyon sokan voltak olyanok is, kik – csak bevonulásukkor – Héjjasfalván láttak először vonatot!

